

ÖNKÉNTESÉG MA: AZ ÉLETKOR SZEREPE

– Kurucz Barnabás –

Jelen tanulmányban arra keresem a választ, hogy a különféle életkori csoportok értékrendjében, életmódjában mennyire és milyen formában van jelen az önkéntesség. Az idősebb és fiatalabb korcsoportokra jellemzőbb önkéntességtípusok alapján azt vizsgálom, hogy a Századvég által 2018-ban végzett, Önkéntesség Magyarországon 2018 című kutatás mennyire áll összhangban a nemzetközi elmélettel, és amennyiben eltérés tapasztalható, úgy a hazai mintázat miben tér el. A bevezető fejezet után ismertetem a szakirodalmi kereteket, majd bemutatom az alapvető módszertani információkat. Ezt követően az empirikus adatok elemzését végzem el.

Elméleti alapok

Az önkéntességről a szakirodalomban máig nincsen egységesen elfogadott definíció (Gyorgyovich et al., 2018, 13. o.), ebből fakadóan az utóbbi időszakot összegző meghatározási kísérletet, illetve a rendelkezésemre álló adatbázisban feltett kérdés révén definiálom az önkéntességet. Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán (2011) tanulmányukban nemzetközi intézmények (pl. ENSZ, EU), illetve a hazai szakmai tudományos kutatások révén **az önkéntességet olyan tevékenységként határozták meg,**

- „melyet nem ellenszolgáltatásért végeznek, noha a kiadások megtérítése, vagy jelképes fizetség megengedhető,
- melynek önkéntesnek kell lennie, azaz az adott személy belső indítatásából, szabad akaratából végzi azt,
- mely tevékenység más személy vagy a társadalom hasznára irányul, bár köztudott, hogy haszonnal jár az önkéntes személyére nézve is” (Bartal & Kmetty, 2011, 4. o.).

Gyorgyovich és munkatársai szakértői interjúk és a vonatkozó kutatás próbakérdéseinek tapasztalata alapján is közel ugyanezen dimenziókat határozták meg, tehát a tevékenység önkéntes jellegét, ellenszolgáltatás-nélküliségét, illetve a baráti-családi kört meghaladó társadalmi környezetre irányultságot emelték ki (Gyorgyovich et al., 2018, 182–283. o.).

Fontos megjegyezni, hogy egyesek szerint Magyarországon is érvényesül a nemzetközi trend, vagyis meg-

változik az önkéntesség felfogása (vö. Bartal, 2010). Ennek eredményeként egyre inkább két csoport kezd kifejezősíteni az önkéntesség kapcsán (Czike & Bartal, 2005). Egyfelől a fiataloknál az úgynevezett „forgóajtó”, míg a nyugdíjasoknál az „új célokat kereső” típus (Hustinx, 2001). Hustinx szerint az idősebbekre jellemző klasszikus önkéntességet a hagyományos kultúrnormákkal való azonosulás, szilárd szervezeti keretekhez való ragaszkodás, a segítő csoport kiválasztásánál idealizmus és a szervezeti lehetőségek, hosszú távú segítség és altruizmus jellemzi. **Ezzel szemben a fiatalabbak esetében az új önkéntesség individualizáltabb, kevésbé kötődik szervezethez, aktualizáltabb a**

problémakijelölés és a segítendők csoportja kapcsán, kevésbé hagyományos keretek között zajlik, sokkal inkább „csináld magad” jellegű, időben pedig rövidebb lefutású (Hustinx, 2001, 62–65. o.). Az utóbbi mintázat mögött azok a második világháborút követő folyamatok állnak, melyek összességét Inglehart posztmodernizációknak nevez. Ennek központi tézisei az önkifejezés, a szabad választás, a növekvő individuális szükségletek és az autonómiaigény térnyerése (Inglehart & Welzel, 2005). Ahogy Kollár és társai fogalmaztak: „A fejlett országokban a közjóléti és a nőmozgalmi szervezeti tagság tipikusan az idősebbekre jellemző. Ezzel szemben a sport és rekreáció, illetve az ifjúsági munka területén mozgó szervezetekhez tartozás inkább a fiatalokra. Az egyes önkéntes tevékenységi típusokat megvizsgálva megállapítható, hogy a közjóléti és egyházi területeken szignifikánsan magasabb az idősek aránya, ezzel szemben pedig sport és rekreáció, illetve az ifjúsági munka területén a fiatalabbak felülreprezentáltak” (Kollár, Györgyovich & Szodorai, 2018, 3. o.).

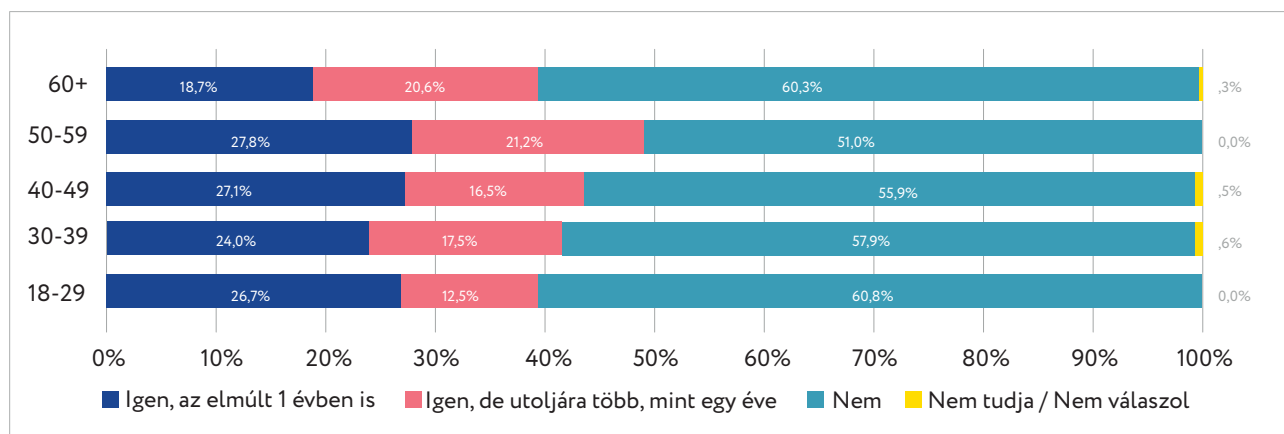
A szakirodalmi leírások alapján a korcsoportok közti különbség jelentősen kihat az önkéntesség tevékenységére (KSH, 2011; Bartal, 2010), így a továbbiakban arra vagyok kíváncsi, hogy Magyarországon is hasonló törések regisztrálhatók, vagy homogénebb a hazai társadalom életvilága. A kérdés már csak azért is releváns, mivel általánosabban szemlélve az értékkontinuitás terén radikális törés nem figyelhető meg a magyar társadalomban (Simon & Kurucz, 2021). Ezt erősítik meg Kollár és társai, ugyanis az önkéntesség kapcsán is a nyugatitól eltérő mintázatot tártak fel (Kollár, Györgyovich & Szodorai, 2018, 3. o.).

Adatbázis

A Századvég az Önkéntesség Magyarországon 2018 kutatás keretében a vonatkozó év őszén országos, a teljes felnőtt lakosságra kiterjedő, 2000 fős reprezentatív kérdőíves adatfelvételt készített, amelynek elsődleges célja a hazai önkéntes lakosság létszámának és különböző demográfiai változók szerinti összetételének meghatározása volt. Ezen adatbázis képezi empirikus forrásaim alapját.

Elemzés

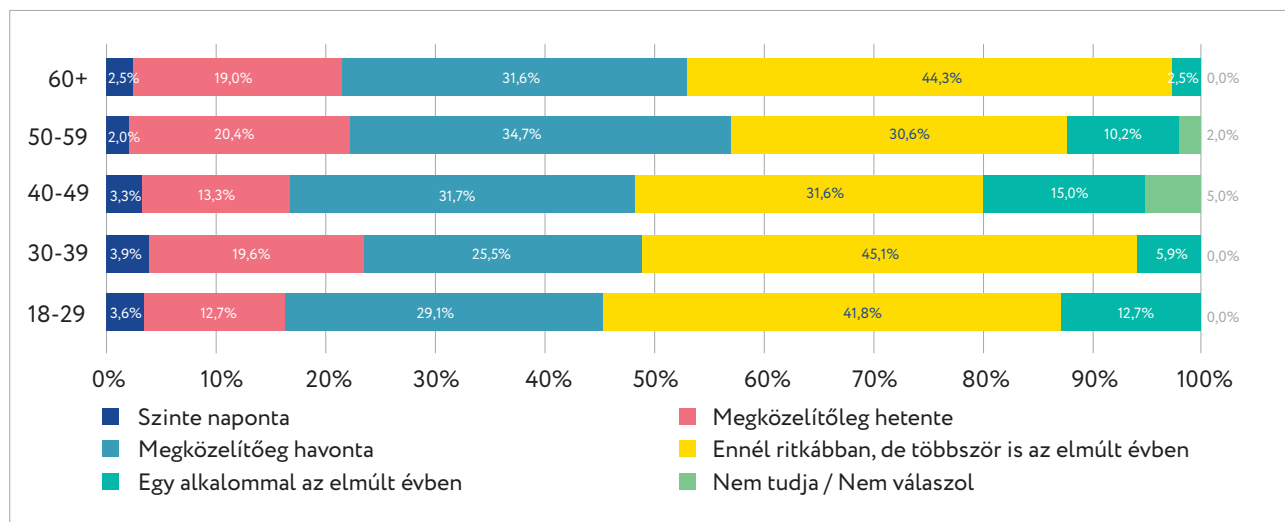
Az elemzést elsőként néhány általános jellegű információ bemutatásával kezdem. Az önkéntes tevékenység kapcsán látható, hogy nincs jelentős differencia a korcsoportok között, hiszen a legtöbb életkori csoportban 60% körül alakult azok aránya, akik nem végeznek/végeztek önkéntességet. Ez alól egyedül az 50–59 évesek csoportja képez kivételt, ugyanis 51%-uk nem végzett, míg 27,8%-uk az elmúlt egy évben is, további 21,2% pedig több mint egy éve végzett önkéntes tevékenységet – ennyiben ez a korcsoport a legaktívabb az önkénteskedés terén. Az elmúlt egy évben önkéntes munkát vállalók aránya 26% körül alakult az életkori csoportoknál, kivéve a 60 évnél idősebb csoportot, esetükben csak 18,7% cselekedett így. Azok aránya, akik több mint egy éve végeztek önkéntes tevékenységet, korcsoport szempontjából igen változó: a 18–29 évesek körében a legalacsonyabb (12,5%), míg az 50–59 évesek közt a legmagasabb (21,2%). Tehát az önkéntesség jelen adatok szerint nem tűnik el az újabb generációk mindennapjaiból, hanem egyfajta kontinuitás fedezhető fel.

1. ábra: Önkéntes tevékenység az, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, CSALÁDJÁN, ROKONÁN, KÖZVETLEN BARÁTJÁN KÍVÜLI személy, személyek vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?

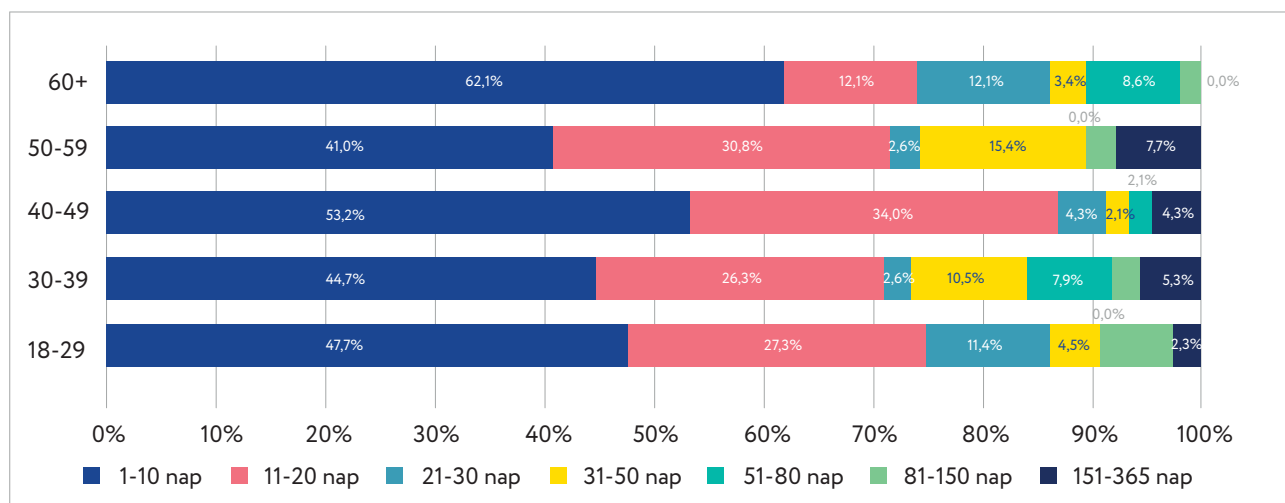
¹ Ez már csak azért is érdekes, mert érettségijükhöz már a 2018-ban 20-22 éveseknél kötelező volt az önkénteskedés.

Amennyiben az önkéntes tevékenység végzésének gyakoriságát vizsgáljuk, úgy láthatóvá válik, hogy a napi szintű aktivitás ritka, hetente már valamivel nagyobb arányban jelenik meg, míg a két fő sűrűsödési pont a havonta és az évente egyszer-kétszer kategóriák esetén regisztrálható. Évente legfeljebb egyszer csak a válaszadók relatíve kis százaléka önkénteskedik. A gyakoriságok belső eloszlása alapján elmondható, hogy radikális különbségekről nem beszélhetünk korcsoportonként, azonban néhány egyedibb mintázat kirajzolódik. Ilyen például az, hogy az 50–59 éves csoport az, amelyik legfeljebb havi rendszerességgel a leginkább aktív (57,1%), míg a 18–29 évesek esetében ugyanez az arány csak 45,4%.

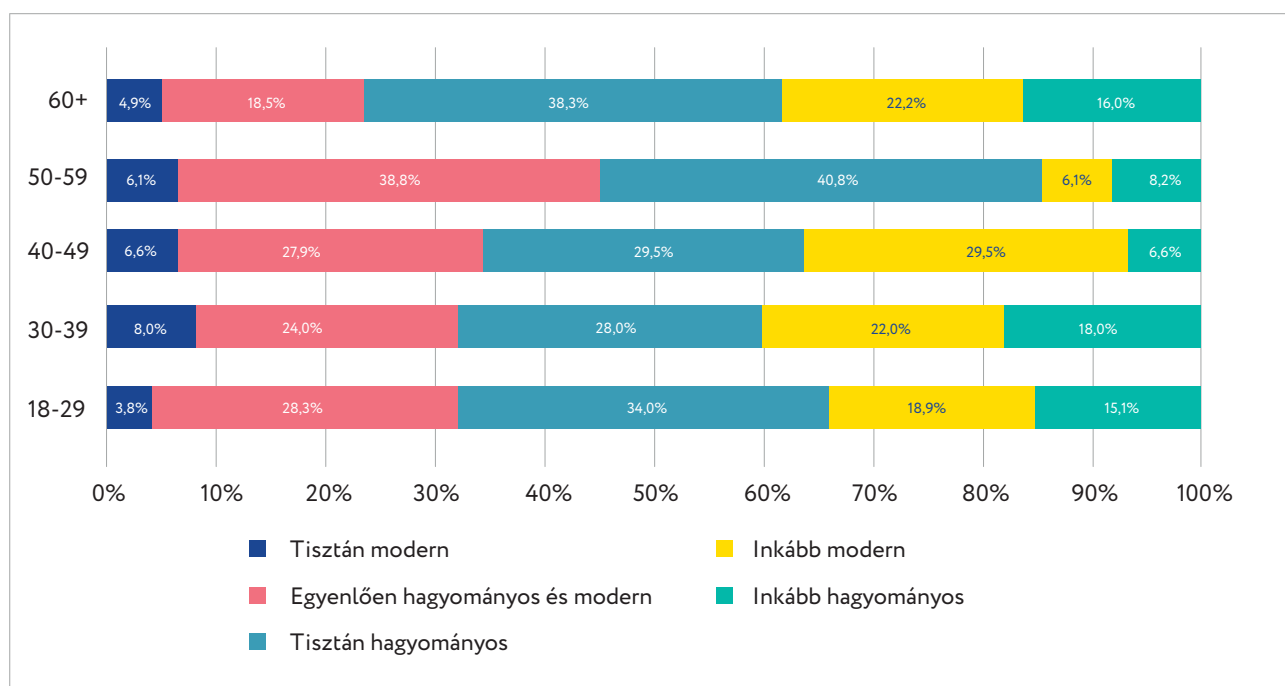
2. ábra: Milyen gyakran végzett Ön önkéntes tevékenységet az elmúlt egy évben? (N=294)

A gyakoriság mellett az egy év alatt önkénteskedéssel töltött napok számát is bevtam az elemzésem homlokterébe. A kapott válaszmintázat érdekes adalék az előző adatsorhoz, melyből kiderült, hogy jelentős eltérés az önkéntesség gyakorisága között nincs. Az ugyan nem derül ki a jelenlegi ábra (és a kutatás) adataiból, hogy egybefüggően milyen időintervallumot felölölően végeztek önkéntességet, csak az összesített napok száma látható. Azonban úgy vélem, óvatos következtetések így is levonhatóak. Életkor alapján jelentős eltérés regisztrálható, hiszen a legidősebb korcsoport esetében sokkal dominánsabb a legfeljebb 10 napos önkénteskedés (62,1%), mint mondjuk a legfiatalabbaknál (47,7%). A 11 és 20 nap közé eső önkénteskedés képez még jelentékenyebb kategóriát, főleg a 40–49 évesek életkori korcsoportjában (34%). Mivel a fiatalok valamivel többet, de – az előző ábra alapján – valamivel ritkábban végeznek ilyen tevékenységet, mint az idősek, ha van is szignifikáns különbség, akkor az inkább afelé hajlik, hogy a fiatalok „töm-bősítettebb” formában önkénteskednek. Ugyan ez az állítás csak feltételesen támasztható alá a jelenlegi adatokkal, de árnyalni látszik a szakirodalmi fejezet kiindulópontját, miszerint a fiatalok csak rövidebb etapokban önkénteskednek.

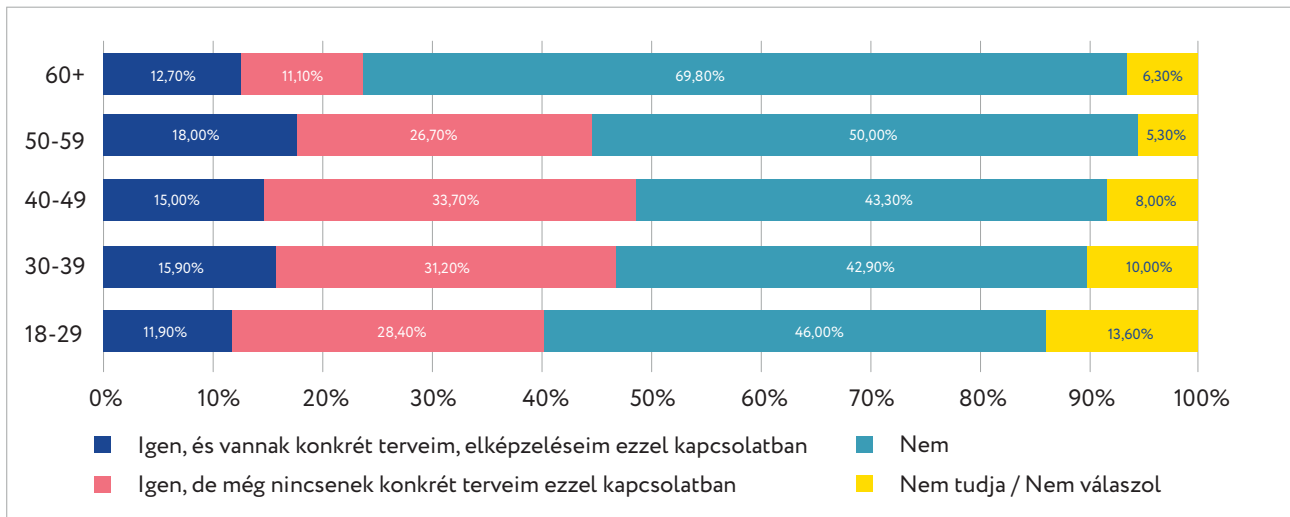
3. ábra: Az elmúlt évben hány napot önkénteskedett?

Amennyiben a motivációs tényezőket vizsgáljuk a korcsoportok mentén, megállapítható, hogy jelentősebb differenciák vannak. A kategóriákat Gyorgyovich és munkatársai kötetéből emeltem át (2018, 57. o.). A hagyományos kategóriába a következők tartoztak: vallási okok, személyes érintettség, együttérzés, meggyőződés, közügy, hagyományok ápolása, környezetvédelem. A modern kategóriába került a belső indíttatás, a jobb emberré válás vágya, az önfejlesztés, az új emberek megismerése, a személyes kihívás és a szabadidő hasznos eltöltése. A két tiszta kategória (tisztán modern és tisztán hagyományos) a legalacsonyabb reprezentációjú, míg a vegyes kategóriába tartoztak arányaiban a legtöbben. Korkategóriák szerint a fiatalok (18–29) relatív többsége (34%) a vegyes kategóriába esett, míg ezt az inkább modern csoportba tartozók (28,3%) alkotják. Az inkább (18,9%) és a tisztán (15,1%) hagyományos kategóriákba tartozók alkotják a kisebbséget. A hagyományos kategóriák a 30–39 évesek körében a legmagasabb (40%), míg modern motivációkkal 32% bírt. A vegyes indíttatásuk 28%-ot tettek ki. A modern kategóriába legtöbben az 50–59 évesek korcsoportjában tartoztak, hiszen 44,9%-uk inkább vagy tisztán modern indíttatású volt. Bár általában az idősebb életkori csoportok inkább a hagyományos motivációk felé húznak, de a vegyes kategória mindvégig relatíve magas. Érdeklenség, hogy a legfiatalabb korcsoportban az inkább vagy tisztán hagyományos indíttatás 34%-ra volt jellemző, míg a legidősebb életkori kategóriában ugyanez az arány 38,2% volt, tehát – ahogy a legtöbb korcsoporttal összehasonlítva sem (kivéve az 50–59 éveseket) – egy finom elmozdulásról, nem pedig radikális törésről beszélhetünk a generációk között. Ennyiben ezen adatsor némileg árnyalja a szakirodalmi hipotézist.

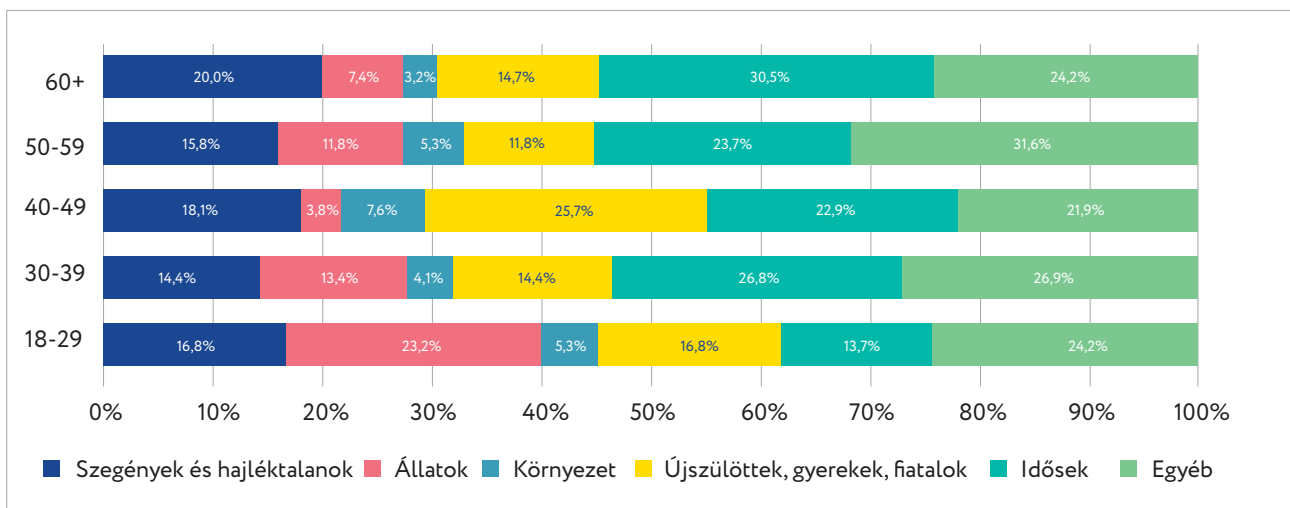
4. ábra: Indíttatás (N=294)

Az önkéntességgel kapcsolatos jövőbeli tervek vizsgálatakor látható, hogy minél idősebb korcsoportot kérdezzük, annál magasabb azok aránya, akik nem terveznek önkénteskedni a jövőben. Emögött a mintázat mögött értelemszerűen az idős korról járó fizikai korlátok, illetve a család felé való egyre erősebb elköteleződés áll. Arányait tekintve így is kevesebben vannak azok, akik terveznek önkénteskedni, bár legnagyobb arányban (48,7%) a 40–49 évesek csoportja jelölte ezt. Értelemszerűen a 60 felettek esetében a legalacsonyabb (23,8%) a jövőben önkénteskedők aránya. Tehát a legidősebb korosztályt leszámítva hasonló mintázatok regisztrálhatóak, így várhatóan a jövőben is – az idősek felől szemlélve utóvilágban – fennmarad ez a társadalmi cselekvésforma.

5. ábra: Tervezi-e, hogy a jövőben önkéntes tevékenységet végez?

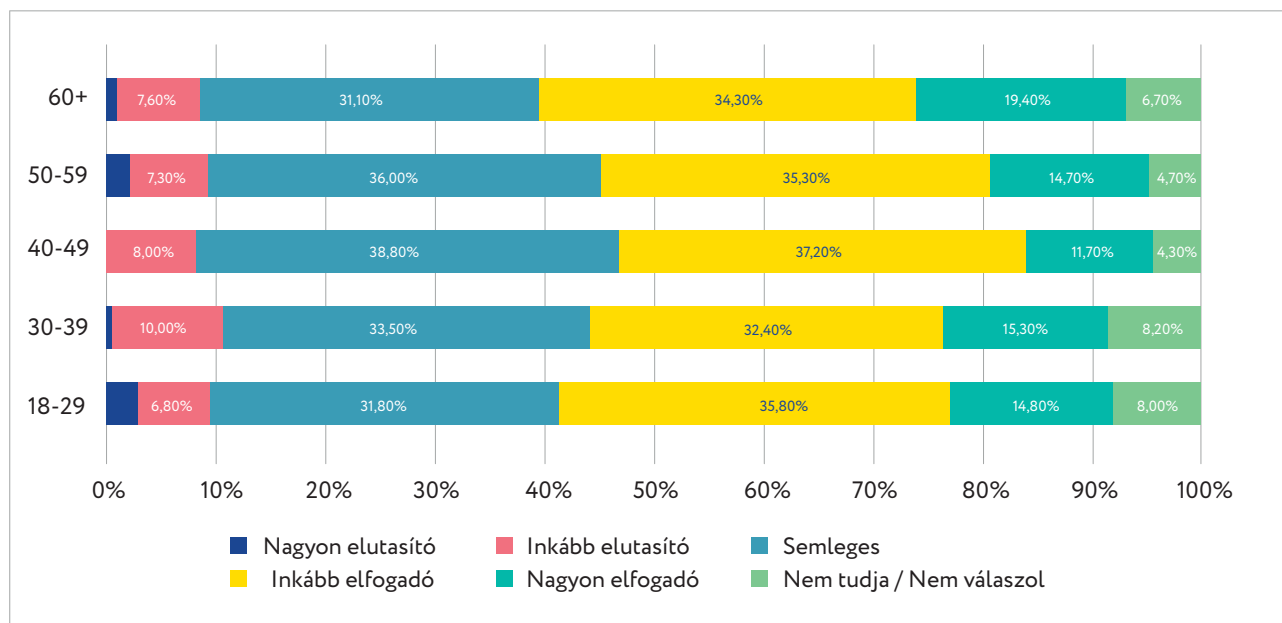
A jövőre irányuló önkéntesség kapcsán látható, hogy a szegények és hajléktalanok segítése a legnagyobb arányban a 60 évnél idősebb korcsoportban van jelen, míg ezen korszakban a relatív legnagyobb aránnyal (30,5%) az idősek szerepelnek. Az állatok a 18–29 éves korcsoportba tartozók esetén mutatkoztak meg legmarkánsabban (23,2%), míg körükben volt a legalacsonyabb (13,7%) az időseket megjelölők aránya. Az újszülötteket legnagyobb arányban (25,7%) a 40–49 közötti korcsoport tagjai választották, míg ugyanezen korcsoportban volt a legalacsonyabb az állatokat segítők aránya. A környezetvédelmet egyik korcsoport sem emelte ki nagyobb arányban. Minden más válaszadási opciót az egyéb kategóriába sűrítettem, mivel külön-külön nagyon alacsony értékek szerepeltek csak. Ezen a ponton már jelentősebb differencia rajzolódik ki, jobban kidomborodnak az élethelyzeti sajátosságok. Erre példa az állatokhoz kötődő önkéntesség, hiszen míg az idősebbek hajlamosak érzelmileg kevésbé kötődni állataikhoz, a fiatalok esetében sokkal erősebb az érzelmi bevonódás. Hasonló a helyzet a szegények és hajléktalanok kapcsán is, csak épp fordítottan, ugyanis ez a csoport egyértelműen az idősebbek cselekvési horizontján jelent meg, míg a fiataloknál kevésbé. A szakirodalmi áttekintés során ismertetett differencia itt láthatóan megmutatkozik, hiszen az idősebbek esetében a „klasszikus” csoportok rajzolódtak ki inkább, szemben a fiatalabbakkal.

6. ábra: Kiknek vagy miknek segítene leginkább az alábbiak közül?

² Tehát az idős emberek inkább a családjukat tehermentesítik segítségükkel, semmint a távolabbi, társadalmi szintű alakzatokat.

Végezetül azt mutatom be, hogy mit gondolnak a megkérdezettek arról, hogy a magyar társadalomnak mi a hozzáállása az önkéntességhez. Összességében látható, hogy a kutatásban részt vevők szerint a magyar társadalom nagyobbik része elfogadó az önkéntességgel szemben, míg körülbelül harmada semleges. Csak egy kisebbség vélte úgy, hogy a magyar társadalom elutasító volna az önkéntességgel szemben. A különböző korcsoportok válaszstruktúrája nem mutat kiemelkedő eltérést, tehát a generációs különbség nem differenciálja jelentősen ezt a dimenziót.

7. ábra: Ön szerint mi a magyar társadalom hozzáállása az önkéntes tevékenységhez?

Az önkéntesség okai

Az eddigiekben csak eloszlások révén igyekeztem a korcsoportok önkéntességgel kapcsolatos viszonyulásának kontúrjait megrajzolni. A továbbiakban az individualizmus³, a közösségiség⁴ és az intézményi kötelezettséghez⁵ való viszonyulás dimenziói mentén vizsgálódok a régi és új típusú önkéntesség lehetséges differenciáit keresve. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy lineáris regressziók révén azt kutatom, hogy a tényleges önkéntes tevékenység végzését milyen tényezők befolyásolják.

Elsőként a következő állítással való egyetértést elemzem: „Az önkéntes tevékenység saját, egyéni döntésből fakad”. Ezen állítás révén az önkéntes indíttatás modern formájával szembeni esetleges affinitást vagy averziót kívánom

megragadni. A korcsoportok közül egyedül a hatvan évnél idősebbek körében volt szignifikáns a kapcsolat, esetükben ugyan az R^2 értéke kifejezetten alacsony (4%), azonban a béta értéke $-0,21$ volt⁶, tehát minél kevésbé értettek egyet az idősek az állítással, annál nagyobb eséllyel önkénteskedtek. Ez életfelfogásuk egy fontos pontjára világít rá, mely a klasszikus önkénteskedéssel való egyetértéssel, vagy inkább az új típusának (individualizálódott tevékenység) elutasításával hozható összefüggésbe.

Ezt követően az egyesületi tagság hatását mutatom be. Minden korcsoport esetében szignifikáns a kapcsolat, az R^2 értékei pedig valamivel magasabbak, mint az előző változónál: 18–29: 6,7%; 30–39: 5%; 40–49: 12,2%; 50–59: 9,5%; 60+: 10%. A béta értékek alapján látható,

³ „Az önkéntes tevékenység saját, egyéni döntésből fakad”

⁴ Tagja-e Ön valamilyen egyesületnek, körnek, klubnak vagy alapítvány kuratóriumának?

⁵ Mennyire ért egyet az iskolai közösségi szolgálat bevezetésével?

⁶ Az R^2 értéke mutatja, hogy a modell mekkora prediktív erővel bír, jelen esetben igen alacsony ez az érték. A béta itt azt mutatja, hogy az idősebbek (60+) korcsoportjába tartozók körében csökken annak az esélye, hogy egyetértsen a mondattal. (A béta érték adja meg az összefüggés irányát.)

hogy minden korcsoport esetén a szervezeti tagság növelte az önkéntes tevékenység végzésének esélyét. Jól látható, hogy az intézményi kötődés továbbra is elősegíti az önkéntességet, ennyiben az individualizáció nem szorította ki az intézményi formát.

Végezetül az iskolai közösségi szolgálatról alkotott véleményt vizsgáltam meg. Elmondható, hogy a 30–39

éves életkori csoport kivételével mindenhol szignifikáns a kapcsolat. Az R2 értéke a fiatalok esetében magasabb (18–29: 11%), míg a többi korcsoportnál 3–5 százalék között alakul. A béta értékek jól mutatják – különösen a fiataloknál –, hogy minél inkább egyetért valaki a kötelező iskolai közösségi szolgálattal, annál nagyobb az esélye, hogy maga is önkénteskedik.

Változó	18-29	30-39	40-49	50-59	60+
„Az önkéntes tevékenység saját, egyéni döntésből fakad”	-	-	-	-	0,213
Tagja-e Ön valamilyen egyesületnek, körnek, klubnak vagy alapítvány kuratóriumának?	0,269	0,236	0,356	0,317	0,328
Mennyire ért egyet az iskolai közösségi szolgálat bevezetésével?	0,345	-	0,193	0,249	0,236

8. ábra: Szignifikáns regressziók béta értéke

Összegzés

A szakirodalom által kirajzolt új és régi típusú önkéntesség feltételez egyfajta törést vagy radikálisabb differenciát az idősebb és a fiatalabb korcsoportok értékrendje között (Hustinx, 2001), melyet a posztmodernizáció fogalmával lehet megragadni (Inglehart & Welzel, 2005). Távlatokról indítva látható, hogy maga az önkéntes tevékenység végzése jelen adatok szerint nem tűnik el az újabb generációk életvilágából, hanem kontinuitás fedezhető fel. Ezt erősíti meg a tevékenység időbeli takarását (naponta, hetente, havonta, stb.) érintő kérdésre kapott válaszmintázat, ugyanis a gyakoriságok eloszlása alapján elmondható, hogy radikális különbségekről nem beszélhetünk korcsoportonként, ám néhány egyedibb mintázat kirajzolódik. Azon dimenzió, hogy az elmúlt évben hány napot töltöttek önkéntes tevékenységgel a különböző korcsoportba tartozók, némileg meglepő lehet, hiszen a fiatalok valamivel több napot töltöttek önkénteskedéssel, de – az időbeli taktus alapján – va-

lamivel ritkábban végeznek ilyen tevékenységet, mint az idősek, tehát ha van is szignifikáns különbség, akkor az inkább afelé hajlik, hogy a fiatalok „tömbösítettebb” formában vesznek részt ilyesmitben. Ugyan ez az állítás csak feltételeseleg támasztható alá a jelenlegi adatokkal, de árnyalni látszik a szakirodalmi fejezet kiindulópontját, miszerint a fiatalok rövidebb ideig önkéntesek, míg az idősebbek hosszabb kifutással tevékenykednek. Az önkéntesség mögött rejlő motivációkat a modern és a hagyományos kategóriák mentén igyekeztem megragadni az esetleges generációs különbségeket. Érdekesség, hogy a legfiatalabb korcsoportban az inkább vagy tisztán hagyományos indíttatás 34%-ra volt jellemző, míg a legidősebb életkori kategóriában ugyanez az arány 38,2% volt, miközben a modern motivációs háttérrel bírók aránya magasabb a fiatalok korcsoportjában, mint az időseknél. Tehát egy finom elmozdulásról, de nem radikális törésről beszélhetünk a generációk kö-

zött, mely inkább egy lassú reformhoz hasonlítható, semmint egy forradalomhoz. Ennyiben ezen adatsor némileg árnyalva, de erősíti a szakirodalmi hipotézist. A segítő célcsoport kiválasztásakor is elmozdulás látható, hiszen a fiatalok esetében az állatok nagyobb szerepet kaptak, mint az idősebb generációk körében. Utóbbiaknál a szegények és az idősek kaptak kiemelt szerepet. A szakirodalmi áttekintés során ismertetett differencia itt láthatóan megmutatkozik, hiszen a klaszterikus célcsoportok valamivel leértékelődtek, és új, a korábbiakban nem releváns kategória bukkant fel. A lineáris regressziók kapcsán vált láthatóvá, hogy a 60 feletti generáció kis mértékben averziót mutat az önkéntesség új indíttatásával, ám a többi korcsoportban

nem lehetett kimutatni sem averziót, sem affinitást⁷. Azonban a szervezeti tagság minden korcsoportban növelte az önkéntes tevékenység esélyét, ahogy – a 30–39 életkori csoport kivételével – az iskolai közösségi szolgálat pozitív megítélése is, ennyiben a hagyományos kategória ezen eleme (intézményi kötődés) továbbra is jelen van a generációk életvilágában.

Összességében az életkori csoportok értékrendjét formáló megközelítés nem nevezhető forradalminak, azonban félreérthetetlenül átalakulóban van az önkéntes tevékenység Magyarországon, mely átalakulás az új típusú önkéntesség formáját hordozza magában.

⁷ A fogalom részletes tárgyalásához lásd: Kollár, D. (2020). A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelleme, *Replika*, 114, 133–155.

Bibliográfia

Bartal A. M. & Kmetty Z. (2011). A magyar önkéntesek motivációi, *Civil Szemle*, 2011/4, 7–31.

Bartal A. M. (2010). Mit mutat a kaleidoszkóp? – az Önkéntes Motivációs Leltár (Volunteer Motivation Inventory) adaptálása, fejlesztése, kipróbálása a magyar önkéntesek körében, *Civil Szemle*, 1, 5–34.

Czike K. & Bartal A. M. (2005). *Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Budapest, HU: Civitalis Egyesület.

Gyorgyovich M., Menich D., Simon N., Kollár D. & Szodorai D. (2018). *Önkéntesség Magyarországon*, Budapest, HU: Századvég.

Hustinx, L. (2001). Individualism and New Styles of Youth Volunteering. *Voluntary Action*, 3(2), 57–76.

Inglehart R. & Welzel C. (2005). *Modernization, Cultural Change and Democracy*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Kollár D., Gyorgyovich M. & Szodorai D. (2018). *Önkéntes kutatások összefoglalva*, kézirat.

Kollár D. (2020). A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelleme, *Replika*, 114, 133–155.

KSH (2011). *Önkéntes munka Magyarországon*, <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentesmunka.pdf> (Letöltés dátuma: 2021.10.06.)

Schütz, A. & Luckmann, T. (1984). Az életvilág struktúrái. In Hernádi, M. (szerk.), *A fenomenológia a társadalomtudományban*. Budapest, HU: Gondolat, 269–320.

Simon N. & Kurucz B. (2021). *Családról családra – értékek állandósága és változása a magyar családok körében*, Budapest, HU: Századvég. (Megjelenés alatt.)